

ҚАЛБАКИ ПУЛ, АКЦИЗ МАРКАСИ ЁКИ ҚИММАТЛИ ҚОҒОЗЛАР ЯСАШ ВА УЛАРНИ ЎТКАЗИШ БИЛАН БОҒЛИҚ ЖИНОЯТЛАРНИ ТЕРГОВ ҚИЛИШ БЎЙИЧА ХОРИЖ ТАЖРИБАСИ

Ибодуллаев Анвар Гофур ўғли
Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси

3 ўқув курс 319 гуруҳ курсанти

АННОТАЦИЯ

Ушбу мақола орғали муалиф қалбаки пул, акциз маркаси ёки қимматли қоғозлар ясаш ва уларни ўтказиш билан боғлиқ жиноятларни тергов қилиш бўйича хориж тажрибасини унинг ютуқ тарафларини ёритиб ўтиб мавзунини таҳлил қилган.

Калит сўзлар: *Қалбаки пул, акциз марка, қимматли қоғоз, чет эл валютаси, халқаро тажриба, манипуляция.*

АННОТАЦИЯ

В данной статье автор проанализировал зарубежный опыт расследования преступлений, связанных с подделкой денег, акцизных марок или ценных бумаг и их передачей, выделив его достижения.

Ключевые слова: *Фальшивые деньги, акцизная марка, акции, иностранная валюта, зарубежный опыт, манипулирование.*

ANNOTATION

Through this article, the author analyzed the foreign experience of investigating crimes related to counterfeit money, excise stamps or securities and their transfer, highlighting its achievements.

Key words: *Counterfeit money, excise stamp, stock, foreign currency, international experience, manipulation.*

Барчамизга маълумки, Ўзбекистон Республикаси жиноят кодексининг 176-моддасида Қалбаки пул, акциз маркаси ёки қимматли қоғозлар ясаш ва уларни ўтказиш билан боғлиқ жиноятлар кўрсатиб ўтилган. Юртимизда ушбу турдаги жиноятларни тергов қилиш билан боғлиқ ўзига хос амалиёт йўлга қўйилган. Ушбу турдаги жиноятлар барча мамлакатлар жиноят кодексидида жиноят сифатида қаралиб, унга қарши кескин кураш чоралари олиб борилади. Хусусан Россия Федерацияси жиноят кодексининг 22-боби иқтисодий фаолият соҳасидидаги жиноятлар деб номланган бўлиб, унинг 186-моддасидида қуйидаги қилмишлар учун жавобгарлик белгиланган. Қалбаки пул ёки қимматли қоғозларни ўтказиш мақсадида ясаш; қалбакилиги олдиндан маълум бўлган пул

ёки қимматли қоғозларни ўтказиш мақсадида сақлаш; қалбакилиги олдиндан маълум бўлган пул ёки қимматли қоғозларни ўтказиш мақсадида ташиш; қалбакилиги олдиндан маълум бўлган пул ёки қимматли қоғозларни ўтказиш.

Қирғизистон Республикаси жиноят кодексининг 33-боби Солиқ солиш соҳасидаги жиноятлар деб номланган ушбу бобнинг 227-моддасида эса қуйидаги қилмишлари учун жавобгарлик белгиланган: қалбаки акциз маркаларини ўтказиш мақсадида яшаш; қалбаки акциз маркаларини ўтказиш мақсадида сақлаш; қалбаки акциз маркаларини ўтказиш. Қирғиз жиноят қонунчилигига асосан қалбаки акциз маркасини яшаш, сақлаш ёки ўтказиш учун жиноий жавобгарлик шарти сифатида ушбу қилмиш кўп миқдорда ёхуд бир гуруҳ шахслар томонидан олдиндан тил бириктириб содир этилган бўлиши лозим. Акс ҳолда жиноий жавобгарлик келиб чиқмайди.

Қозоғистон Республикаси Жиноят кодексининг 8-боби иқтисодий фаолият соҳасидаги жиноий ҳуқуқбузарликлар бобининг 231-моддасида қуйидаги қилмишлар учун жавобгарлик белгиланган: қалбаки пул ёки қимматли қоғозларни ўтказиш мақсадида яшаш; қалбаки пул ёки қимматли қоғозларни ўтказиш мақсадида сақлаш; қалбаки пул ёки қимматли қоғозларни ўтказиш.

Ушбу турдаги жиноятларни тергов қилиш борасида турли хориж мамлакатларида турлича усуллардан фойдаланилади. Ушбу турдаги жиноятларни тергов қилиш борасида Россия Федерацияси тажрибасига келадиган бўлсак: Жиноят ишини кўзғатиш хусусиятлари. Терговнинг дастлабки босқичида одатий ҳолатлар ва уларнинг ҳар бирида терговчининг ҳаракатлари материалларни дастлабки терговга қадар текшириш босқичи ва шунга мос равишда жиноят ишини кўзғатиш учун асос бўлиб хизмат қиладиган материалларни текшириш фаолияти икки босқичдан иборат.

Биринчи босқичнинг моҳияти шундаки терговчида тезкор вакилда мавжуд бўлган материалларни таҳлил қилиш, ушбу масалани ҳал қилишда ўз ваколатларини аниқлаш ва ҳаракатини белгилаш учун этишмаётган маълумотларни излаб топишга қаратилган чора-тадбирлар тизимини ишлаб чиқади.

Материалларни терговга қадар текширувнинг иккинчи босқичи мазмуни сифатида кўрсатилган учта процессуал қарорлардан бирини қабул қилиш учун зарур материалларни талаб қилиб олишга қаратилган ҳаракатларни бажаришга қаратилиши керак. Материалларни терговга қадар текширишнинг ушбу босқичи, биринчисидан фарқли ўлароқ, маълумотномалар ва сўровларни юбориш, жиноят содир этилган жойни текшириш, ўрганилаётган воқеа тўғрисида у ёки бу маълумотга эга бўлган фуқаролардан, мансабдор шахслардан тушунтиришлар олиш, шунингдек воқеа тўғрисида йўналтирилган

маълумотларни қидиришга қаратилган тезкор-қидирув тадбирларини ўтказиш шаклида давом этади.

Амалга оширилаётган тадбирларнинг асосий вазифалари қуйидагилардан иборат: жиноят ишини қўзғатиш учун қонуний сабаблар ва асосларни белгилаш ва процессуал қарорни тўғри қабул қилиш Россия федерацияси жиноят-процессуал кодексининг 140, 144, 146-моддалари бўйича; жиноят содир этилганлигини тасдиқлайдиган маълумотлар ва ҳолатларни тўплаш ва тизимлаштириш; жиноятнинг олдини олиш ва олдини олиш чораларини кўриш. Сохталаштириш бўйича терговга қадар текшириш материалларини таҳлил қилганда, жиноят ишини қўзғатишни рад этиш тўғрисида қарор қабул қилинган ҳолатлар кўпинча қуйидагилар бўлганлиги аниқланди: жиноят содир этилишининг йўқлиги – 33%; жиноят таркибининг йўқлиги – 53%; ижтимоий хавфли қилмиш содир этилган пайтга келиб, қонунга биноан, жиноят содир этилган пайтдан бошлаб, жиноят содир этилган пайтдан бошлаб, мумкин бўлган жиноий жавобгарлик-8%; айбдорнинг ўлими – 2%.

Юқоридаги ҳолатлар орасида жиноят ҳодисаси рўй бермаган ҳолатлар алоҳида қизиқиш уйғотади. Банк билетларини банкноталарни, тангаларни ноқонуний ишлаб чиқариш, шунингдек уларни сотиш учун жиноят ишини қўзғатишни истисно қиладиган ҳолатлар сифатида Россия федерацияси жиноят-процессуал кодексининг 24-моддаси 1-қисмининг 1 ва 2-бандлари кўриб чиқилиши лозим: фуқаролар, юридик шахслар ва ҳуқуқни муҳофаза қилиш органлари ходимлари томонидан ҳар қандай ўзгаришларга эга бўлган ҳақиқий чипталарни топиш ҳолатлари. улар тажовузкор муҳитда бўлишлари сабабли ушбу ҳолатларни аниқлаш учун терговчи иккита йўлни танлаши мумкин. Биринчи йўл уларнинг ҳақиқийлигига шубҳа туғдирадиган банк билетларини банкноталарни дастлабки ўрганиш белгиланади, натижа сертификат билан расмийлаштирилади. Натижа асосида терговчи жиноят ҳодисаси бўлмаган тақдирда жиноят иш қўзғатишни рад этиш тўғрисида қарор қабул қилади. Иккинчиси жиноят иш қўзғатилади, дастлабки тергов ҳаракатлари амалга оширилади ва техник-суд экспертизаси натижаларига кўра жиноят ишини тугатиш тўғрисида қарор қабул қилинади.

Америка Кўшма Штатларининг терговчилари томонидан қалбаки банкноталарини, металл танга, давлат қимматли қоғозлари ёки расмий валютадаги бошқа валюта ёки чет эл валютасидаги қимматли қоғозларни сотиш, шунингдек, сохта банкноталарни сотиш ва сотиш мақсадида сақлаш, ташиш қоидаларини бузганлик учун махсус рейд техникаси ишлаб чиқилган бўлиб у бир қанча саволдан иборат. Ҳар бир жавобга қараб терговчилар уларнинг рост ёки ёлғон гапираётганлигини билиб олади.

Бундан ташқари улар психологик манипуляция, бир нарсани

иккинчи бир нарса билан қоплаш усулини ҳам қўллашади. Масалан гумон қилинувчининг хобби, қизиқишлари, фахрли соатлари ҳақида сўзлашиб, уларни чалғитади ва гумон қилинувчи содир этган жинояти ҳақида ёлғиз ўзи фикрлашга қодир бўла олмай қолади.

Халқаро тергов амалиётига кўра жиноятчилар мамлакатдан мамлакатга кўчиб ўтишда жазодан қочмаслик учун экстрадитсия қилиниши мумкин. Сохта пулнинг ўзи одатда қамоқ жазосини талаб қиладиган жиноят деб тан олинган бўлса-да, одатда қалбакилаштиришда иштирок этиш, қалбакилаштириш ускунасига эга бўлиш, сохта пул ўтказиш ёки бундай пулга эга бўлиш учун камроқ оғирроқ жазо белгиланади. Интерпол халқаро полиция ташкилоти асосан қалбакилаштиришга қарши курашни ташкил қилиш учун ташкил этилган.

Хозирги кунда жаҳон тажрибаси шуни кўрсатмоқдаки, қалбаки пул, акциз маркаси ёки қимматли қоғозлар ясаш, уларни ўтказишга қарши самарали кураш олиб бориш учун нафақат давлатдаги ҳуқуқни муҳофаза қиливчи органлар, балки бу борада махсус ташкил этиладиган муассасалар ҳам ўз фаолиятларини олиб боришлари мақсадга мувофиқдир.

Фойдаланилган адабиётлар

1. БМТнинг 1945 йилдаги Низоми. Электрон манба: <https://www.un.org/ru/charter-unitednations/index.html>;
2. “Мустақил Давлатлар Ҳамдўстлигига аъзо давлатларнинг ахборот технологиялари соҳасидаги жиноятларга қарши кураш бўйича ҳамкорлиги тўғрисида”ги Битим, 3-моддаси.
3. Учебное пособие «Международные основы и стандарты информационной безопасности финансово-экономических систем» под изд. Юлии Бекетновой, Григория Крылова, Светланы Ларионовой. Издательство Litres, февраль 2020 г.